

Fas 2015

Mehmet Akar

[Arş.Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü]

Özet

Bu çalışmada Fas'ta 2015 yılı içerisinde yaşanan siyasi gelişmeler ele alınmıştır. 2011 yılında ülkede meydana gelen toplumsal hareketler sonrasında başlayan reform ve demokratikleşme sürecinin ülkede 2015 yılında geldiği aşama, iç siyasi gelişmeler bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Fas'ın dış politikası, Afrika'ya açılma stratejisi, Cezayir ile olan bölgesel rekabetin geldiği aşama, Avrupa ülkeleri ve ABD ile olan ilişkileri dış politika kısmında açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü kısımda ise 2015 yılında Fas'ın ekonomisi, makro ekonomik veriler ışığında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fas | Yerel Seçimler | Güvenlik | Afrika | Ekonomi

Morocco 2015

Abstract

In this study, political developments that took place in Morocco during 2015 are discussed. In 2015, the status of the reform process to democratization, which began in 2011 after the emergence of social movements, is tried to be evaluated within the context of internal political developments. Under the category of foreign policy; Morocco's foreign policy, its approaching to Africa, the development of rivalry between Morocco and Algeria, and the country's relations with the USA and European states are tried to be explained. In the third part, Morocco's economy during 2015 is described with reference to macroeconomic data.

Keywords: Morocco | Local Elections | Security | Africa | Economy

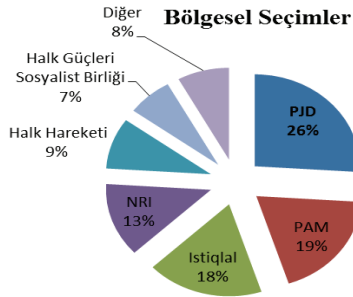
Giriş

2011 yılında Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmaları sürecinden etkilenen ülkelerden biri de Fas olmuştur. Başta başkent Rabat ve Kazablanka, Marrakesh gibi büyük şehirler olmak üzere ülkenin birçok yerinde halk protestolarının başlamasıyla beraber, Kral Muhammed, kapsamlı anayasa reformu programı yapılacağını ve bireysel ve kitlesel hakların genişletileceği, yetkilerin büyük oranda seçilmiş hükümete devredileceği sözü vermiş, sonrasında yapılan referandum ile anayasal değişikliğe ve seçimlere gidilmesi sonucu ülke bir demokratikleşme ve reformlar sürecine girmiştir. Seçimlerden birinci parti olarak çıkan Adalet ve Kalkınma Partisi, ekonomi başta olmak üzere iç politikada önemli reformlar yapmıştır. Bu durum Fas'ın diğer bölge ülkelerine oranla daha istikrarlı, daha demokratik ve ekonomik olarak dışa açık ve 'yatırım yapılabilir'¹ bir ülke imajı oluşturmasını sağlamıştır. Dış politikada Afrika ülkeleri ile olan ilişkiler arttırılmış, 2015 yılında bu strateji devam etmiştir. Aynı zamanda en büyük ekonomik partner olan Avrupa Birliği ile olan ilişkiler, 2015 yılında da hem demokratikleşme hem ekonomik hem de güvenlik alanlarında(özellikle IŞİD'in Fransa saldırıları sonrasında daha da artarak) devam etmiştir. İç politikada demokratikleşme sürecinin yavaşladığı ve Kral tarafından verilen birçok sözün yerine getirilmediği yönünde ciddi tartışmalar söz konusu olmuştur.

İç Politika

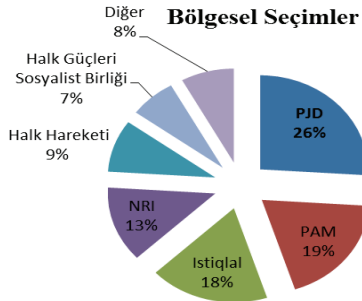
2015 yılında iç politikada yaşanan en önemli gelişmelerden biri Eylül ayında ülke genelinde yapılan bölgesel ve yerel(belediye) seçimler olmuştur. Ülkede daha önce yapılan yerel(belediye) seçimlerden farklı olarak Eylül ayında yapılan belediye seçimler, 2011 yılında yapılan anayasal reform ve sonrasında yapılan değişiklikler ile merkezi otoritenin yerele dağıtılması, yerel ve bölgesel yönetimlerin daha fazla güçlendirilmesi açısından önemliydi.² Bu seçimin bir başka farklılığı ise daha önce belediye meclis üyeleri tarafından seçilen bölge meclislerinin ilk defa halk oylaması ile belirlenmesi oldu. Bu seçimlerde toplamda 12 bölge ve 1503 belediye için 30 siyasi parti mücadele etmiştir.

Bölge seçimlerinde Başbakan Abdelilah Benkirane'nin partisi Adalet ve Kalkınma Partisi [Justice and Development Party (PJD)], bölge meclislerindeki koltukların %26'sını ve toplam 12 bölgenin 5'ini kazanarak birinci parti olmuştur. Liberal bir muhalefet sergileyen Bölge seçimlerinde ikinci parti olan Asalet ve Çağdaşlık Partisi [The Party of Authenticity and Modernity (PAM)], bölge meclislerindeki koltukların %19'unu ve 3 bölgeyi kazanmıştır. İstiklal (İstiqlal) Partisi ise bölge meclislerindeki koltukların %18'ini ve 2 bölgeyi kazanarak üçüncü parti olmuştur.³ Bölge meclis üyeliğine seçilen adaylar kendi aralarında yaptıkları seçimle Bölge Meclis Başkanı'nı seçiyor.⁴

Kaynak: *Morocco On The Move, Dissecting Morocco's Local and Regional Elections*, 15 Ekim 2015

Seçimlerde başkent Rabat başta olmak üzere, Kazablanka, Tangier, Fez, Marrakesh ve Agadi gibi Fas'ın en büyük ve önemli şehirlerinin yönetimini İslamcı parti Adalet ve Kalkınma Partisi kazanmıştır.⁵ Belediye meclis üyeliği seçimlerinde ana muhalefet partisi Asalet ve Çağdaşlık Partisi (AÇP), %21,12 oy oranı ve 6 bin 655 belediye meclis üyeliği ile birinci parti olurken, İstiklal Partisi %16,22 oy oranıyla 5 bin 106 belediye meclis üyeliği, Adalet ve Kalkınma Partisi ise %15,94 oy oranıyla 5 bin 21 belediye meclis üyeliği kazanarak üçüncü parti olmuştur. Belediye meclis üyeliğine seçilen adaylar daha sonra kendi aralarında yaptıkları seçimle belediye başkanını belirliyor.⁶

Kaynak: *Morocco On The Move, Dissecting Morocco's Local and Regional Elections*, 15 Ekim 2015

Seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) oylarını 2009 yerel seçimlerine ve 2012 genel seçimlerine göre büyük oranda arttırmış olmasının

önemli çıktıkları olmuştur. Öncelikle 2012 'de yapılan genel seçimlerde ülke yönetimini devralan AKP, yerel yönetimlerde önemli bir güç kazanmış ve etkinliğini yerele yayabilmeyi önemli ölçüde başarmıştır. Fas'ın en önemli şehirlerinin yönetimini kazanmış olması aynı zamanda Fas orta sınıfının AKP'nin izlemiş olduğu demokratikleşme ve ekonomi politikalarını desteklediğini göstermektedir. Seçim sonuçları aynı zamanda 2016 yılında yapılacak olan genel seçimlere AKP'nin daha güçlenmiş bir şekilde girmesini sağlayacaktır. Diğer taraftan Kral'a daha yakın olarak görülen Asalet ve Çağdaşlık Partisi'nin bu seçimlerde oy oranını arttırmış olması hem 2016 yerel seçimlerinde AKP'nin en büyük rakibi olarak hükümeti kazanma şansını arttırmış hem de yerel yönetimlerde önemli oranda güç kazanmasını sağlamıştır.

İç politikadaki diğer önemli tartışmalardan biri de Kral Muhammed ve hükümet arasındaki güç dağılımı tartışması olmuştur. Hükümet kanadına göre Kral Muhammed 2011 anayasa metninde belirtilen güç dengesi ve güçlerin işbirliği, yerelleşmenin artırılması⁷, kralın yetkilerinin kısıtlanması ve hükümetin yetki alanının genişletilmesi konularının halen hayata geçirilemediği, Kralın halen en önemli karar verici olması tartışmaları yapılmıştır.⁸

İnsan hakları bağlamında 2015 yılında reform ve demokratikleşme sürecinin azaldığı ve bu anlamda kayda değer bir adım atılmamıştır. Temmuz ayında İnezgane kentinde iki kadının dar elbise giydikleri için gözaltına alınmaları hem ülkenin birçok yerinde hem de ülke dışında büyük yankı uyandırmıştır. Olay sonucu birçok yerde bu durum protesto edilmiştir. Uluslararası Af Örgütü başta olmak üzere birçok insan hakları örgütü, kadın örgütleri bu kararı kadın hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması olarak değerlendirmiş ve kınanmışlardır. Yüzlerce avukat iki kadını savunmak için başvuruda bulunmuş⁹, sosyal medya üzerinden karara dünyanın birçok yerinden tepki gösterilmiştir.¹⁰ Gelen yoğun tepkiler sonrasında iki kadın serbest bırakılmıştır.

Basın özgürlüğü konusunda da yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Muhafif yazarlarından dolayı 2005 yılında gazetecilik faaliyetlerinin 10 yıl boyunca yasaklandığı dünyaca ünlü gazeteci Ali Lmrabet ile ilgili verilen karar olmuştur. Ali Lmrabet'in Fas'a girişinin engellenmeye çalışılması, pasaportunun yenilenmemesi ve ikamet için izin verilmemesi sonucu Ali, Cenevre'deki BM ofisi önünde açlık grevine başlamıştır.¹¹ Bu durum tepkilere neden olmuş, 160'ı aşkın örgüt, yazar, gazeteci, insan hakları savunucuları, avukat ve politikacının imzaladığı, Ali olayı bağlamında ülkedeki basın özgürlüğü dahil olmak üzere tüm özgürlükler önündeki engellerin kaldırılması ve Ali'nin ülkesine sorunsuz bir şekilde ülkesine dönmesini talep ettikleri, Kral Muhammed'e bir açık mektup gönderilmiştir.¹² Bu olay devletin basın üzerindeki baskısını dünya kamuoyunda daha görünür kılmıştır. Freedom House' un Fas hakkında yayınladığı bir raporda basın özgürlüğü ile ilgili olarak; medya üzerindeki devlet baskısını olduğunu, otoritelerin bazen web sitelerine ve internet platformlarında aksaklıklar çıkarttıklarını blog kullanıcılarının ve diğer internet kullanıcılarının bazen monarşiye yönelik muhalefetlerinden dolayı tutuklanabildiklerini belirtmiştir.¹³

Dış Politika

Kuzey Afrika'da 'Arap Baharı' ile yaşanan değişimler ve meydan okumalar Fas için yeni bir jeopolitik çevre ortaya çıkarmıştır. Libya, Mısır, Tunus gibi önemli bölgesel güçlerde yaşanan kökten değişimler Fas'ın hem iç politikasında hem de dış politikasında önemli değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Fas'ın son yıllarda yaptığı girişimlerden ve dış politika pratiklerinden yola çıkarak; uzun dönemde Afrika ve Arap dünyası ile olan ilişkilerini genişletme ve Avrupa ve ABD ile olan yakın ilişkilerini sürdürme stratejisinin, dış politikasının genel çerçevesi olduğu söylenebilir. 2015 yılı içerisinde Fas'ın genel itibari ile bu politikasını sürdürdüğü görülmektedir.

Afrika ile İlişkiler

Afrika kıtası ile yıllar süren soğuk ilişkiler döneminden sonra, son yıllarda Fas, özellikle Batı Afrika ve Sahra ile olan ilişkilerini arttırmaya dönük politikalar izlemiş, dış politikasında Afrika stratejik öncelik¹⁴ olarak görülmüştür. Fas'ın güney komşularıyla olan ilişkilerinde en büyük faktörün ekonomik ilişkiler olduğu söylenebilir.¹⁵ Son yıllarda Batı Afrika ve Sahra Altı Afrika ile ekonomik ilişkileri arttırma ve Batılı yatırımcılar için bir giriş kapısı pozisyonuna sahip olma çabası içine girildiği görülmektedir. Kral VI. Muhammed'in 2014 yılında bölgeye yapmış olduğu ziyaret ile güvenlik, tarım, turizm, altyapı, yatırım ve eğitim gibi birçok sektörde ikili anlaşmalar imzalanmıştır. 2015 yılında da Fas'ın Afrika çıkarmaları devam etmiştir. Kral Muhammed birçok Afrika ülkesine ziyaretler düzenlemiş, bu ziyaretler sonucunda bu ülkelerle ekonomi başta olmak üzere farklı alanlarda birçok anlaşma yapmıştır. Kral Muhammed Mayıs ayında Senegal, Gine Bissau Cumhuriyeti, Gabon Cumhuriyeti ve Fildişi Sahili ülkelerine üç haftalık bir gezi düzenlemiş ve bu gezi esnasında, özel sektör yöneticileri ve ekonomi bakanları dahil olmak üzere, bir çok görüşme yapılmış ve bu görüşmeler sonrasında 80 ikili anlaşma imzalanmıştır.¹⁶

Ekim ayında, Hindistan'ın New Delhi kentinde yapılan 3. Hindistan-Afrika Forum Zirvesi'ne 300 kişilik kalabalık bir ekip ile katılan Kral Muhammed, burada yaptığı konuşmalarda Forum'da oldukça ön plana çıkmış ve Fas'ın bölgedeki rolünün ve bölge ülkeleri ile olan ilişkilerin önemi üzerinde durmuştur. Yaptığı konuşmada "Forum; etkili, dayanışma odaklı, çok boyutlu bir Güney-Güney İşbirliği modeli için kurumların kurulmasına hizmet eden bir platform olmalıdır. Bu vasıta ile kendi ülkelerimizdeki mevcut potansiyeli ve kaynakların optimal kullanılmasını sağlayabiliriz... Afrika, dengesiz ilişkilerden ve koşullu desteklerden ziyade adil ortaklıklar hak ediyor. Afrika'nın karşılıklı faydalı ortaklıklara olduğu kadar yardımlara ihtiyacı yoktur."¹⁷ sözleriyle Fas'ın Afrika'da yükselen öncü ülke rolünü ortaya koymuştur.

Ayrıca Fas bölgesel sorunların çözümünde rol alarak aktif bölgesel dış politika yaklaşımı ile bölgedeki konumunu güçlendirmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Fas, 2015 yılında Libya'daki siyasi anlaşmazlığın çözülmesi ve ulusal hükümetin kurulması için Mart ayında başlayıp Ekim ayında iki tarafın anlaşması ile sonuçlanan görüşmelere ev sahipliği yapmıştır. BM'nin arabu-

luculuğuyla yürütülen görüşmeler sonrasında BM özel temsilcisi Bernardino Leon, yaptığı açıklamada Fas'ın sadece ev sahipliği değil aynı zamanda siyasi olarak önemli bir rol oynadığını belirterek Fas'a teşekkür etmiştir.¹⁸ Bu görüşmelerin Fas'ta yapılmış olması Fas'ın bölge ile ilişkilerinin geldiği nokta açısından oldukça önemli bir gelişme olarak okunabilir.

Fas'ın komşusu ve en büyük bölgesel rakibi olan Cezayir ile olan ilişkilerinde 2015 yılında çok önemli bir değişim söz konusu olmamıştır. 1994'te Fas'ın Marrakesh şehrinde gerçekleşen bir terörist saldırının Cezayir istihbaratınca yaptırıldığı iddiası sonucu, iki ülke arasındaki 1600 km'lik sınırın kapatılması ile beraber genel itibari ile gergin geçen ikili ilişkilerin; bölgesel rekabet temelli, Batı Sahra, silahlanma, terörizm ve göç konuları üzerinden kurulduğu söylenebilir. İki ülke arasındaki bölgesel rekabet ve gerilim politikasının 2015 yılında da sürdürüldüğü görülmektedir. Mayıs ayında Fas, Cezayir tarafından ülkeye illegal yollarla uyuşturucu maddeleri ve kaçak benzin sokulduğu, aynı zamanda Suriye ve Sahra Altı ülkelerinden gelen göçlerin bu sınırdan ülkeye geçtiği gerekçesiyle Cezayir ile olan sınırında 100 km'lik duvar inşa etmeye başlamıştır.¹⁹ İki ülke medyasına bakıldığında genel itibari ile karşıt propagandalar yaparak iki ülke arasında sürekli bir düşmanlık söylemi üretimi söz konusu olmaya devam etmektedir.

Mısır ile İlişkiler

Fas ile Mısır arasında Sisi yönetiminden sonra yaşanan gerginlik, Cezayir ile Mısır'ın yakınlaşmasını; Fas devlet televizyonunun yaptığı bazı yayınlarda Mısır'daki Sisi yönetimini darbeci ve Sisi'yi de 'darbeci lider' olarak nitelendirmesi ise Fas ve Mısır ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştu.²⁰ Bu durum sonrasında Sisi, Cezayir'e bir ziyarette bulunmuş ve Mısır Cezayir'le yakınlaşma politikası izlemeye başlamıştır. Sisi'nin Cezayir ziyareti ve Mısır medyasının Batı Sahra ile ilgili Fas karşıtı yayımlar yapmaları ve Batı Sahra'nın bağımsızlığı için mücadele eden POLİSARIO Cephesi'ni destekleyen bir konferansa Mısırlı bir heyetin de katılması Fas'ı rahatsız etmiştir.²¹ Fakat bu durumun her iki ülkenin de çıkarlarına uymadığı, iki ülkenin karşılıklı diplomatik adımlar ile ilişkileri normalleştirilmeye çalışılmıştır.²² Ocak'ta Mısır Dışişleri Bakanı Sameh Şükri Fas'a gitmiş ve orada yapmış olduğu açıklamada Mısır'ın Fas'ın bölgesel bütünlüğünü söylemesi ilişkilerin yumuşamasını sağlamıştır.²³ Hem Arap dünyası ile ilişkilerini geliştirme stratejisi hem de bölgede Mısır'ın kendisine karşı Cezayir ile işbirliği içine gireceği ve bölgesel dengenin Cezayir'den yana değişeceği riskini dikkate alarak Mısır ile 2015 yılında sorunları çözme yönünde bir politika izlendiği söylenebilir.

Avrupa Birliği ile İlişkiler

Avrupa ve Afrika kıtası arasında köprü ülke konumunda olan Fas, çok önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. İspanya ve Fransa başta olmak üzere Fas, Avrupa Birliği ülkeleri ile olan siyasi, ekonomik, bölgesel güvenlik ve göç

konularında olan işbirliğini sürdürmektedir. 2015 yılında AB ve Fas arasında stratejik işbirliği ve diyalog çerçevesinde birçok üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası yüksek temsilcisi Federica Mogherini, 20 Temmuz'da göç ve güvenlik konusu başta olmak üzere birçok konuyu konuşmak üzere Fas'a, gitmiştir.²⁴

14 Kasım'da Brüksel'de düzenlenen Fas-AB İşbirliği Konseyi 13.dönem toplantısından sonra AB Konseyi'nin Fas hakkında hazırlanmış olduğu yayında, Fas'ın 2015 yılı içinde AB ile olan ilişkilerinin oldukça olumlu bir şekilde gerçekleştiği belirtilmiş, Fas'ın ekonomik ve demokratik reform çabaları takdir edilmiş ve Avrupa Komşuluk Politikası bağlamında güvenlik, göç, demokratikleşme ve terörizme karşı savaş konularında işbirliğinin genişletilmesi kararı alınmıştır.²⁵ AB, yargı reformları dahil olmak üzere hazırlanan demokratikleşme reformları için 2015 yılında 75 milyon Euro finansal destek vermiştir.²⁶ Diğer taraftan Avrupa Fas'ın en büyük ticaret partneri olmaya devam ediyor. 2014 yılında AB ülkeleri ile Fas arasındaki ticaret 32 milyar dolardan daha fazlaydı.²⁷

Fas'ın Avrupa Birliği ile güvenlik alanındaki işbirliğinin 2015 yılında Avrupa'nın bazı ülkelerinde yapılan terör saldırıları sonrası daha da arttığı görülmüştür. İŞİD başta olmak üzere tüm radikal İslamcı ve diğer terör örgütlerine karşı ortak hareket edilmesi ve Avrupa ülkelerinin yanında yer alınması yönünde mesajlar verilmiş ve uygulamalarda bulunulmuştur. AB ülkeleri arasında en önemli siyasi ve ekonomik partneri olan Fransa ile olan ilişkiler 2014 yılında yaşanan 'diplomatik kriz'²⁸ sonrasında gerginleşmiş, ancak 2015 yılının başında güvenlik ve terörizm ile mücadele bağlamında yeniden işbirliği düzlemine çekilmiştir. 7 Ocak'ta Fransa'da gerçekleşen Charlie Hebdo terör saldırısı sonrasında 9 Şubat'ta Kral Muhammed Fransa'ya bir ziyaret düzenlemiştir. Bu ziyarette güvenlik alanında ve terörizme karşı işbirliği konularında tam işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır.²⁹ Mart ayında Fransa Dışişleri Bakanı Laurent Fabius, Fas'ı ziyaret etmiş, ekonomik ve güvenlik konularında işbirliği yapıldığı görülmüştür.³⁰ Paris'e yapılan terörist saldırısından sonra 20 Kasım'da Fransa'ya giden Kral Muhammed, Fas'ın radikalizme ve terörizme karşı Fransa ile işbirliği içinde olacağını tekrar vurgulamıştır.³¹ Dolayısıyla 2015 yılı içinde en büyük ekonomik partner olan Fransa ile olan siyasi ilişkiler Fransa'da gerçekleşen terör saldırıları nedeniyle daha çok güvenlik çerçevesinde gelişmiştir.

Aynı şekilde Fas, kendisine en yakın Avrupa devleti olan komşusu İspanya ile de teröre karşı işbirliği içine girmiştir. Yıl içinde birçok ortak terör operasyonları yapılmıştır. Ağustos ayında Fas ve İspanya güvenlik güçleri terör örgütü İŞİD'e yönelik düzenledikleri ortak operasyonda 14 kişi³², Ekim ayında ise düzenledikleri ortak operasyonda 10 kişi İŞİD terör örgütüne militan temin ettikleri gerekçesi ile göz altına alındı.³³ İspanya İçişleri Bakanı Jorge Fernandez Diaz Fransa'da yapılan Charlie Hebdo saldırısı sonrasında yaptığı bir açıklamada, Fas'ın teröre karşı yapmış olduğu işbirliğinden, hem Irak ve Suriye gidip dönen Avrupa vatandaşı teröristlerin girişinin sınırlandırılması

hem de Irak ve Suriye'ye savaşmaya gitmeye çalışanların tutuklanması konusunda Fas'ın önemli girişimleri olduğunu söylemiştir.³⁴ Dolayısıyla Avrupa ile yakın bir coğrafyaya sahip olan Fas'ın kendi sınırlarını denetim altında tutması ve teröre karşı işbirliği içinde olması Fas'ın, Avrupa ve diğer Batılı ülkeleri için güvenlik konusunda da önemini arttırmaktadır.

ABD ile İlişkiler

2015 yılında ABD-Fas ilişkileri işbirliği bağlamında devam etmiştir. Magreb bölgesinde el-Kaide ve İŞİD gibi terörist grupların etki alanını genişletmelerine karşı ABD özellikle Fas ve Cezayir ile işbirliği içine girmiştir. İlki 2012 yılında yapılan Stratejik Diyalog görüşmelerinin üçüncüsü ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ve Fas Dışişleri Bakanı Salaheddine Mezouar liderliğinde 9 Nisan'da Washington'da yapıldı. Yapılan görüşmeler; siyasi ilişkiler, eğitim ve kültürel ilişkiler, ekonomik işbirliği ve güvenlik olmak üzere dört alanda yapılmıştır.³⁵

İki ülke arasında 2015 yılında yaşanan başka bir gelişme ise; askeri alandaki işbirliği amacıyla Mayıs ayında ABD'nin komuta ettiği NATO güçleri ve Fas kraliyet güçleri tarafından Fas'ın Agadir ve Tifnit bölgelerinde geniş çaplı bir katılımla Afrika Aslanı tatbikatının yapılmasıdır. 3000'den fazla askeri araçla yapılan tatbikatın hedefinin askeri alanda işbirliğini güçlendirmek olduğu belirtilmiştir.³⁶

Diğer taraftan 30 Temmuz Fas ulusal gününde bir mesaj yayınlayan ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, mesajında Fas'ın terörizme ve aşırıcılığa karşı olan tutumundan dolayı teşekkür etmiş, bölgesel ve küresel güvenlik, ekonomi alanlarında ABD'nin önemli stratejik müttefiklerinden biri olduğu vurgusunu yapmıştır.³⁷

Ekonomi

Diğer Afrika ülkeleri ile kıyaslandığında Fas'ın sahip olduğu görece siyasi istikrarın, ekonomisini de olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Fas son yıllarda izlediği ekonomi politikaları ve gerçekleştirdiği yapısal reformlar ile düzenli büyüme sağlamış ve bölgenin dışa açık ve dış yatırım çeken ülkelerinden biri olmayı başarmıştır. Dünya Bankası Doing Business 2015 raporunda 2009'dan 2015'e kadar 189 ülke arasında 'yatırım yapılabilir ülkeler' listesinde 130. sıradan 71. sıraya yükselerek en iyi performansı sergileyen ülkelerden biri olmayı başarmıştır.³⁸

Fas ekonomisi nispeten farklılaşmış olsa da, tarım sektörü büyük bir rol oynamaktadır. Çalışan 12 milyon civarındaki iş gücünün 4,5 milyondan fazlası tarım sektöründe istihdam edilmektedir.³⁹ Dolayısıyla istihdamın yaklaşık %40'ını karşılayan⁴⁰ tarım sektörü aynı zamanda toplam ihracatın yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır. Diğer taraftan, tarım dışı sektörlerde başta otomotiv, havacılık, tekstil, enerji ve turizm olmak üzere birçok alanda ekonomik gelişmeyi sağlamak için yapılan reformlar ve geliştirilen stratejiler ile ulus-

lararası şirketler için bölgenin üretim ve ihracat merkezi olması hedeflenmiştir.⁴¹ 2014 yılında başlatılan yedi yıllık Endüstriyel Hızlanma Planı ile endüstri sektörünün gelişmesinin hızlandırılması ve üretimin artırılmasının amaçlanması⁴² bu minvalde okunabilir. 2015 yılında bu plan ve stratejiler çerçevesinde bir takım yatırımlar yapılmaya devam edilmiştir. Örneğin havacılık sektöründe Stelia Havacılık şirketi tarafından açılan üretim tesisinde havacılık firmalarına uçak yan sanayisi alanında üretim gerçekleştirilmesi planlanan, yaklaşık 40,81 milyon dolar değerindeki bu yatırımla özellikle Airbus'ın bazı modelleri ile Bombardier firmasına üretim yapması da hedeflenmiştir.⁴³

Tablo 3: Makro Ekonomik Göstergeler

	2013	2014	2015
Reel GSYH(Yüzde Değişim)	4,7	2,4	4,7
Nominal GSYH(Milyar Dolar)	104,7	107,4	97,3
Kişi Başına GSYH (Dolar)	3,171	3,206	2,864
Nüfus (milyon)	33,1	33,49	33,96
İşsizlik Oranı	9,2	9,7	9,4

Kaynak: *IHS Economics and Country Risk-Country Reports- Morocco*

Fas'ın en önemli ekonomik partneri olan Avrupa'da yaşanan ekonomik sıkıntılar ve tarımdaki düşük üretim nedeniyle büyümede bir önceki yıla göre bir küçülme yaşamış olsa da 2014 yılında gerçekleşen % 2,4 lük büyüme rakamının üzerine çıkarak 2015 yılında % 4,5- %4,9 arası bir büyüme beklenmektedir.⁴⁴ Sermaye harcamalarındaki artışlar ve istikrarlı bir fiyat politikası birkaç yıllık geçiş döneminden sonra fosfat sektöründe toparlanma gerçekleşmesine sebep olmuştur. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kapasitesinin artırılmasına yönelik yatırımlar sonrasında elektrik üretiminin 2019 yılına kadar artarak devam etmesi beklenmektedir. Öte yandan, fosil yakıt ihtiyacını dışardan sağlayan Fas, güneş enerjisi alanında geliştirmiş olduğu projelerle dışa bağımlılığı ve bunun devlet bütçesine olan etkisini azaltmayı hedeflemektedir.⁴⁵

Otomotiv ve uzay endüstrilerinin de içinde yer aldığı katma değer yaratan üretim ve imalat sektörüne yabancılar tarafından gerçekleştirilen yatırımlar sonrasında hızlı bir büyüme izlenmiştir. Fakat sanayi sektörünün toplam büyümesine bakıldığında tekstil gibi geleneksel üretim yapan sektörlerdeki kötü performans sebebiyle büyüme ve gelişme oranının bastırıldığı görülmektedir. Finans, Ticaret ve telekomünikasyon gibi hizmetler sektörü göreceli olarak olumlu gelişmeler sergilemektedir.⁴⁶ Öte yandan Fas için kritik sektörlerden birisi olan turizm, Kuzey Afrika'da yaşanan güvenlik problemleri ve Avrupa ülkelerinde yaşanan ekonomik yavaşlama kaynaklı gelir azalması sebebi ile 2014 yılında bir gelişme göstermeyerek aynı seviyeyi korumuştur.

Fas'ın 2015 yılında gündemini meşgul eden önemli konulardan biri de yükselen işsizlik oranı olmuştur. 2015 yılının üçüncü çeyreğinde %9,6 olarak açıklanan işsizlik oranı, 2014'ün üçüncü çeyreğinde açıklanan oranla aynı seviyede kalarak herhangi bir düşme yaşanmamış⁴⁷, Dünya Bankası Eylül ayında işsizlik oranının 2015 yılında %9,3'e düşeceği ve bu oranın yaklaşık % 40'ı kentli ve eğitilmiş gençler olarak kalacağı tahmininde bulunmuştur.⁴⁸ Hükümetin işsizlikle mücadelede geliştirdiği politikaların 2015 yılında pek başarılı olamadığı, bu durumun ülke için önemli bir sorun olmaya devam ettiği görülmektedir.

Sonuç

2015 yılı içerisinde Fas genel itibari ile hem bölgede hem de uluslararası ilişkilerde istikrarlı bir tablo çizmiştir. Eylül ayında gerçekleşen bölgesel ve yerel seçimlerin öncesinde ve sonrasında büyük oranda sorunsuz geçmiş olması, Fas'ın demokratikleşme deneyimi aynı zamanda yerelleşme, gücün merkezden yerele dağılması açısından önemli bir süreç olmuştur. Demokratikleşme ve reform sürecinin beklendiğinden daha yavaş ilerlediği tartışmaları yaşanmış olsa da bu süreçte ilerleme olduğu söylenebilir.

Fas 2015 yılında bölge ülkeleriyle geliştirdiği işbirliği stratejisi ve birçok Afrika ülkesi ile yapılan ikili anlaşmalar ile bölgedeki etkinliğini arttırmaya devam etmiştir. Diğer taraftan Avrupa ülkeleri ve ABD ile özellikle ekonomik ve güvenlik alanlarında yakın işbirliğini sürdürmüştür. 2014 yılında Mısır ve Fransa ile olan gerginlikler büyük oranda çözülmüş ve karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi için adımlar atılmıştır. Fas'ın sergilemiş olduğu bu dış politika yaklaşımı 2015 yılında hem siyasi hem de ekonomik ilişkilerine pozitif olarak yansımıştır. Fas'ın hem bölgede hem de küresel güçlerle geliştirdiği yakın ilişkiler, Fas'ın ekonomik büyümesini arttıracak ve siyasi olarak bölgedeki konumunu daha da güçlendirecektir.

Kronoloji

- **9 Şubat:** Kral Muhammed Fransa'da gerçekleştirilen Charlie Hebdo terörist saldırısı ardından Fransa'ya gitti.
- **5 Mart:** Fas'ta yapılması kararlaştırılan Libya siyasi uzlaşma görüşmeleri başladı.
- **9 Mart:** Fransa Dışışleri Bakanı Laurent Fabius, ticaret ve terörizm konularında görüşmeler gerçekleştirmek üzere Fas'a iki günlük bir ziyaret düzenledi.
- **9 Nisan:** Fas ABD arasında gerçekleştirilen stratejik diyalog görüşmelerinin üçüncüsü iki ülkenin dışışleri bakanları liderliğinde Washington'da başladı.
- **20 Temmuz:** Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası yüksek temsilcisi Federica Mogherini, göç ve güvenlik konusu başta olmak üzere birçok konuyu konuşmak üzere Fas'a, gitti.
- **4 Eylül:** Yerel ve bölgesel seçimler yapıldı.

Notlar

- 1 "Morocco Country Update" European Forum for Democracy and Solidarity, European Forum for Democracy and Solidarity, 17 Aralık 2015.
- 2 Sarah Feuer, "Local Elections in Morocco: A Bet on the Kingdom's Reforms", *The Washington Institute*, 2 Eylül 2015
- 3 "Dissecting Morocco's Local and Regional Elections", *Moroccan-American Center*, 15 Ekim 2015
- 4 "Fas'taki Yerel Yeçim Sonuçları", *TRT Haber*, 6 Eylül 2015.
- 5 "Morocco's Islamists Win Key Urban Posts in Local Election", *Reuters*, 5 Eylül 2015.
- 6 "Fas'taki Yerel Yeçim Sonuçları", *TRT Haber*, 6 Eylül 2015.
- 7 Jefri Jay Ruchti, "World Constitutions Illustrated, Morocco Draft Text of the Constitution Adopted at the Referendum of 1 July 2011".
- 8 Charlotte Bozonnet, "Political Stability in Morocco Cannot Silence the Murmurs of Discontent", *The Guardian*, 9 Mart 2015.
- 9 "Amnesty Condemns Trial of Moroccan Women Who Wore 'too Tight' Dresses" *The Guardian*, 7 Temmuz 2015
- 10 "Moroccan Women Wear Mini-skirts in Protest Against Arrest of Two Women", *Morocco World News*, 27 Haziran 2015
- 11 "Moroccan king must allow Ali Lmrabet to practice journalism" *The Committee to Protect Journalists*, 24 Temmuz 2015
- 12 "Open Letter to the King of Morocco in Support of Ali Lmrabet", *Index on Censorship*, 27 Temmuz 2015
- 13 "Freedom In The World- Morocco" *Freedom House*, (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2015)
- 14 "Africa, Strategic Priority for Morocco's Foreign Policy: Minister", *Morocco World News*, 25 Mayıs 2015.
- 15 Gustavo Placido Dos Santos, "Guinea-Bissau in Morocco's Foreign Policy", *IPRIS View Points*, 11 Haziran 2015.
- 16 Samir Sobh, "Morocco Seeks to Boost Africa Relations, Investments", *Al-Monitor*, 8 Haziran 2015
- 17 "Morocco's Participation in The 3rd Summit of India-Africa Forum 2015", *Maroc.ma*, 26 Ekim 2015
- 18 Jean R. Abinader, "Libya: U.S., UN Laud Morocco's Role in Promoting Libya Peace Talks", *All Africa*, 14 Temmuz 2015.
- 19 "Morocco Builds 100-Km Wall on Algeria Border", *World Bulletin*, 29 Mayıs 2015.
- 20 "Egypt and Morocco Move to Resolve Tensions: Reports", *Middle East Eye*, 13 Şubat 2015.
- 21 "Mısır-Fas Gerilimi Sürüyor", *Al Jazeera Turk*, 7 Ocak 2015.
- 22 Rami Galal, "Tensions Increase Between Egypt- Morocco", *Al Monitor*, 15 Ocak 2015.
- 23 "The Egyptian Foreign Minister Reaffirms the Commitment of Egypt to the Territorial Unity of Morocco and its Support for Autonomy Initiative", *Maghreb Daily News*, 17 Ocak 2015.
- 24 "Visit by Federica Mogherini, Vice-President of the EC, to Morocco", *European Commission*, 21 Temmuz 2015.
- 25 "Thirteenth Meeting of the EU- Morocco Association Council: Brussels", *Council of the European Union*, 4 Aralık 2015

- 26 "Thirteenth Meeting of the EU- Morocco Association Council: Brussels", *Council of the European Union*, 4 Aralık 2015
- 27 "The World at Morocco's Doorstep" *Foreign Affairs*, Sponsor Section, Morocco 3.(Erişim Tarihi: 9 Aralık 2015)
- 28 "A New Diplomatic Crisis Between Morocco and France, Morocco World News", *Morocco World News*, 19 Haziran 2014.
- 29 "HM King Mohammed VI received in Paris by the French President Francois Hollande", *Morocco News Review*, 9 Şubat 2015.
- 30 "Morocco: French Foreign Minister Fabius Visits Morocco As Relations Thaw", *AllAfrica*, 9 Mart 2015.
- 31 "President Francois Hollande Thanks HM King Mohammed VI For The Efficient Help Given By Morocco Following Friday's Attacks in Paris", *Morocco News Review*, 21 Kasım 2015.
- 32 "Spain, Morocco arrest 14 suspected of recruiting for Islamic State group", *France 24*, 25 Ağustos 2015
- 33 "Fas ve İspanya'dan DAES'e ortak operasyon", *Anadolu Ajansı*, 4 Ekim 2015.
- 34 "Spanish Minister Praises Morocco's Cooperation In The Fight Against So-Called Islamic State", *The Moroccan Times*, 12 Ocak 2015.
- 35 "Third US-Morocco Strategic Dialogue Concludes in Washington", *Reuters*, 10 Nisan 2015.
- 36 "3,000 U.S., Allied Troops Launch Crisis Response Drills in Morocco", *Air Force Times*, 19 Mayıs 2015.
- 37 "Statement By Secretary Kerry, Morocco National Day", 31 Temmuz 2015.
- 38 "Doing Business 2015 Going Beyond Efficiency", *World Bank Group*, 29 Ekim 2015
- 39 "Country Reports- Morocco", *IHS Economics and Country Risk 2015*.
- 40 "Monitoring African Sovereign Risk, 2015 Quarter 1", *KPMG*, 15 Kasım 2015.
- 41 "Morocco's Growth Prospects Are Too Optimistic", Country Risk, *BMI Research*, 1 Ocak 2015
- 42 "A Model for Growth and Development", *Foreign Affairs*, (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2015)
- 43 Bu veriler "TC Ekonomi Bakanlığı" sitesinden alınmıştır. (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2015)
- 44 Morocco, Overview", *The World Bank*, 30 Eylül 2015
- 45 "Morocco Will Launch Africa's Biggest Solar Farm", *The Telegraph*, 13 Aralık 2015
- 46 "New Industrial Policy in Morocco Stimulating Growth in Many Segments", *Oxford Business Group*, 15 Aralık 2015
- 47 "Morocco Unemployment Rate", IECONOMICS, (Erişim Tarihi: 10.01.2015)
- 48 "Morocco-Overview", *The World Bank*, 30 Eylül 2015.